

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Rozhovor s historičkou a gymnaziální profesorkou Libuší Moosovou

1. Bylo v 70. a 80. letech nevyhnutelné, aby školou povinné dítě bylo zároveň členem Pionýrské organizace? A platilo něco podobného pro SSM?

Nutnost to nebyla. Povinnost to taky nebyla. Na studenty ale vyvíjeli tlak, hlavně co se týče SSM. Když přicházeli na střední školy, tak se automaticky vyplňovaly přihlášky – a čekalo se, že se dotyčný nějak do SSM zapojí. Možná ne aktivně, ale alespoň pasivně. Co se týče Pionýra, tam se to možná čekalo spíš z hlediska kolektivu ve třídě: Všichni jsme v Pionýru, tak buď taky s námi. Ale myslím, že ani tam to nebyla striktní povinnost. Je však třeba rozlišovat mezi venkovským a velkoměstským prostředím. Na venkově a v menších městech to mohlo být o dost tvrdší nežli třeba v Praze. Také je zásadní rozdíl v tom, že Pionýr byl oddílovou záležitostí, to znamená, že na škole fungovala skupina PO SSM, do jejichž oddílů děti vstupovaly, nemuseli tam však nutně všichni. SSM oproti tomu byla třídní záležitostí nebo záležitostí vysokoškolského kroužku. Tudíž se předpokládalo, že tam bude celá třída. A ještě něco, určitě byl rozdíl mezi 70. lety, kdy to bylo přísnější, a koncem 80. let s nástupem perestrojky.

2. Mohla třeba svazácká organizace na škole někomu uškodit?

Mohla. Záleželo na vedení příslušné svazácké buňky, na tom, jestli se tam třeba sešli kariériste a snaživci, kteří chtěli „formovat kolektiv“, popřípadě studenti, kteří měli nějaký problém a aktivní práci v SSM ho chtěli vymazat. Mohli někomu, kdo se vymykal, uškodit. Mohli ho jen obtěžovat otázkami, proč nepřišel na nějakou společnou akci typu pochodu za mír, ale mohli třeba také napsat do jeho posudku, příkládaného k přihlášce na vysoké školy, že odmítl účast v SSM, a tím mu vstup na vysokou ztížil, či dokonce zneemožnit. Někdy docházelo i k vyloučení ze SSM, třeba za organizaci nějaké akce, která nebyla v souladu s režimem, či za postoje, jež se neslučovaly s oficiální linií. Určitě byl veliký rozdíl mezi 50. lety a normalizačním obdobím, ale úplně bez prostředků a síly tato organizace nebyla ani po roce 1968.

3. Dokázali komunisté vytvořit z Pionýra jedolitou organizaci s pevným vedením?

To byl asi ideál, ale určitě se nenaplnil, protože ve vedení pionýrských oddílů pracovala rozmanitá skupina lidí. Mezi nimi se našlo docela dost takových, kteří usilovali o pokračování skautingu nebo tam prosazovali zálesácké či indiánské ideje – to té oficiální linii dost vadilo. Například pionýrská symbolika částečně navazovala na skautskou. Zdaleka ne všichni pionýrští vedoucí byli zapálení pro socialismus a jeho budování. Někteří z nich podle mě odvedli docela dobrou práci, ovšem s vědomím rizika, že je může někdo z vedení napomenout nebo jim začít dělat problémy. Možná proto toho někteří vedoucí také zase nechávali a vraceli se zpět k pionýrskému stylu vedení oddílu.

4. A co děti, které do Pionýra vstupovaly dobrovolně a kterým se tam líbilo? Vyrůstal z takových pionýrů vzorový socialistický člověk?

Myslím, že idea „socialistického člověka“ byla po roce 1968 v mnoha lidech zabita. Už se nekřísila a nemohli ji proto vzkřísit ani v Pionýru. Natož v 80. letech. Ale je pravda, že se stávalo u pomníčků a chodívalo na prvomájové průvody či jiné akce, ovšem jak dalece to vychovávalo k socialismu, to si netroufám posoudit.

5. Co udělalo s dětskou myslí, když někdo v Pionýru vykládal lži, kterým už skoro nikdo nevěřil?

To je odraz stavu tehdejší společnosti. Dichotomie myšlení, která byla pro normalizaci typická. Něco se říkalo v Pionýru nebo ve škole, to byla oficiální linie, a něco odlišného se tak nějak obecně vědělo. Myslím, že zas tak velký zmatek to v myslích malých pionýrů nepáchalo. Záleželo na rodině, ze které vzešli, to asi především. A na prostředí. Byl rozdíl mezi vesnickou a městskou školou. V Praze to například bylo jiné, volnější než jinde. Pokud dítě nějaké socialistické názory v Pionýru „nasálo“, muselo se s tím pak nějak vyrovnat – nejčastěji se to korigovalo mezi nejbližšími, v rodině, nebo až později, hlavně v prostředí vysokých škol anebo v zaměstnání. Myslím ale, že v období normalizace byly pro lidskou mysl náročnější jiné věci.

6. Vy učíte děti dnes. Byl podle Vás svět normalizačních dětí velmi odlišný?

Mně připadá, že v socialismu, aspoň v normalizačních letech, byl svět v jistém smyslu jednodušší. Většina společnosti věděla, že stav věcí není správný. I mnohé děti rozuměly (samozřejmě že ne všechny), že to tak je, a učily se s tím žít.

7. Nebyl ale Pionýr první přípravkou pro to, aby z dítěte jednou byl člen komunistické strany?

První signál: Tady je organizace, do které je dobré vstoupit, i když s ní nesouhlasíš?

Já bych úplně nesouhlasila. Po okupaci v roce 1968 již padla většina iluzí, invaze mnohé změnila. Na rozdíl od „budovatelských“ let 50. už nebylo tak snadno vysvětlitelné, proč vstupovat do strany. Členy KSČ se většinou stávali jen lidé, kteří měli z něčeho obavy či strach, protože na ně byl tak či onak vyvíjen nátlak, anebo ti, kteří cítili možnost výhod: dostat se do ciziny, k lepšímu místu a podobně, těch bylo jistě více. Že by Pionýr vychovával lidi k tomu, aby pak s ochotou, nebo snad s nadšením vstupovali do strany, tím si nejsem jistá.

8. Ale neprobouzel Pionýr a pak SSM v lidech kariérismus?

Myslím, že spíš než Pionýr tak mohl činit SSM. Tam záleželo na organizaci. Některé dělaly i dobré věci, třeba tzv. lipnická škola (od roku 1977 se zaměřovala na zážitkový rozvoj osobnosti, oficiální svazáckou linií v podstatě obcházela – pozn. aut.) nebo některé aktivity v 80. letech, kdy se pod záštitou SSM, které fungovalo jako ochranný štít, třeba pracovalo na ochraně přírody. Kandidáty a členy strany se stávali spíš svazáci, kteří už v SSM sbírali funkce a aktivně se projevovali v duchu socialistické linie.

9. Co mohlo ještě dítě za normalizace dělat, když chtělo mimo školu někam chodit?

Mohlo si najít organizace, kde se nějak zúročuje talent – hudební, výtvarný, sportovní... Pak tu byly tělovýchovné jednoty a jejich turistické oddíly, ty fungovaly velice dobře. A pak spousta dalších kroužků, modeláři, šachisté a jiné. Bylo toho docela dost, záleželo na zaměření dítěte. Když ale inklinovalo k přírodě, tak ty turistické oddíly byly nejvhodnější. Mezi nimi se mohly skrývat bývalé skautské oddíly, ale do nich se děti tak úplně snadno nedostávaly, tam se vstupovalo přes známosti. Některé si to dost pečlivě hlídaly a vyžadovaly od nováčků jakési reference.

10. Byl skauting slučitelný s Pionýrem?

Spíš se ty pionýrské oddíly skautskou ideou inspirovaly. Oficiální vedení Pionýru si dokonce často stěžovalo, že některé pionýrské organizace jsou zatíženy balastem oné „už dávno mrtvé“ skautské

ideologie. Ale že by se Pionýr nějak organicky propojoval se skautingem, to zas ne.

Rozhovor vedl:

Petr Dudek, historik

Odkazy:

Příběhy bezpráví (projekt vzdělávacího programu Jeden svět na školách společnosti Člověk v tísni)

www.pribehybezpravi.cz

Totalita.cz, heslo Normalizace

www.totalita.cz

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v. v. i.

www.usd.cas.cz

Ústav pro studium totalitních režimů

www.ustrcr.cz

Doporučená literatura:

Dějiny a Současnost (tematické číslo) – Když se řekne kádrování;

Praha, 11/2009 – viz též online: <http://dejiny.nln.cz/>

DRDA, A.; STRACHOTA, K. (eds.): *Naše normalizace. Člověk v tísni, Praha 2011.*

DRDA, A.; MLEJNEK, J.; ŠKODA, S.: *Mýty o socialistických časech. Člověk v tísni, Praha 2010.*

HULÍK, Š.: *Kinematografie zapomnění. Počátky normalizace ve Filmovém studiu Barrandov (1968–1973). Academia, Praha 2011.*

CHRASIL, S.: *Normalizace československé armády na počátku 70. let. Vojenská akademie v Brně, Brno 2002.*

KOL. AUTORŮ: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Masarykova univerzita, Brno 2009.*

KOL. AUTORŮ: *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2008.*

OTÁHAL, M.: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2012.*

OTÁHAL, M.: *Normalizace: 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2002.*

PLACÁK, P.: *Fízl. Torst, Praha 2007.*

ŠANTORA, R. (ed.): *Skautské století. Junák – svaz skautů a skautek ČR ve spolupráci s nakl. Mladá fronta a.s., Praha 2012.*

ŠMÍD, M.: *Česká média a jejich role v procesu politické změny roku 1989. FSV UK, bez datace, dostupné on line na www.louc.cz.*

URBÁŠEK, P.: *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace. Univerzita Palackého, Olomouc 2008.*

Poslední aktualizace: 11/2013